

ANIMA MEA IN RUINIS¹

„L'âme ne sait pas dire moi.”

Joe Bousquet

„Egyszer régen létezett...” ilyen szavakkal kellene elindítani a szubjektum témájára irányuló posztmodern beszélgetést. Jacques Derrida még a hatvanas években egyik esszéjének, bizonyára nem ok nélkül, a *La fin de l'homme* címet adta, mi ma a történelmi távlatnak köszönhetően írhatjuk le: „Egyszer hajdanában élt az ember, és benne az ő lelke.” Derrida természetesen nem egyértelműen gondolta: a *la fin de l'homme* fogalmát a maga kettős jelentésében fogta fel, mint véget (befejezést) és mint célt (lat. finis). Ám a vég nyomatékosabbnak tűnik a célnál, s Derrida esszéje azon filozófiai hagyomány nyomdokait követi, amelyből nem csupán Arisztotelésznek az explicite *De anima* címet viselő írását örököltük, hanem más szövegeket is, amelyek úgyszintén az emberről szándékosnak beszélni. A „humanitás” fogalma a díszítő jelzők területére költözködött át, az „emberi lélek” pedig „l'âme poétique”-ké

1. Előadásként elhangzott *A szubjektum a posztmodernizmusban* témakörű Nemzetközi Kollokviumon (Ljubljana, 1989. október). A francia nyelvű referátumot a többi tudományos dolgozattal együtt a Szlovén Esztétikai Társaság külön kladványban adta közre. A tanulmány horvát nyelvű, némileg módosított változata az újvidéki *Polja* c. folyóirat 1990. novemberi (un. Textus) számában kapott helyet. (Fordításom alapjául ez utóbbi szolgált, a francia szöveget pedig a fogalmak pontosításakor forgattam nagy haszonnal. P.GY.)

átalakulva, a költészetben próbált menedékre lelni. A teljes benső a romantika tulajdona maradt. Elmúltak azok az idők, amikor egy filozófus leírhatta: *anima mea in ruinis*. A szubjektumról és a szubjektummal összefüggő kérdésekről századunkban folytatott vitákban tájékozott emberek természetesen nyomban meg fogják jegyezni, hogy ez a téma szükségszerűen Kanthoz és Hegelhez vezet, s hogy a szubjektum önazonosságával, továbbá a szubjektumnak mint polgár egyednek, mint a polgári társadalom alapelvének az önmeghatározásával kapcsolatos kérdéseket érinti. Hegel, mint tudjuk, a szubjektivitást az *új és modern idők* elveként fogalmazta meg (Habermas 1988, 21). De a modern idők elmúltak. A szubjektum mint önálló monád lelépett a világszínpadról, s minden bizonnyal egy másféle filozófia jelmezébe tér majd oda vissza. Mert nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy egyes hagyományos eszmerendszereknek (vagy ismeretelméleteknek), mint például, a szubjektum burzsoá ideológiájának, a széthullása és szétrombolása nem jelenti egyúttal a szubjektum végleges eltűnését is (Eagleton, 1985). A modern idők színpalai meglehetősen kiszolgálták a maguk idejét, ezért valamit tenni kell velük: eltüntetni vagy újrafesteni. Elvetni vagy átvenni, ez alapján véve posztmodern dilemma. A posztmodernre jellemző elméleti pluralizmus a szubjektumra összpontosító vitában is megnyilvánul: míg a posztstrukturalista posztmodernizmus elfogadta a „szubjektum halálát” (az alkotóét is meg az emberét is), addig a neokonzervatív posztmodernizmus a szubjektumhoz (az alkotóművészhez) való visszatérést hirdette (Foster, 1984). Tekintet nélkül a szubjektummal kapcsolatos véleménycserének a középpontból való elmozdulására, a szubjektivitásnak a burzsoá individualizmusban történő megalapozása óta, a posztmodern a modernnel szemben nyitott marad. A posztmodern nézőpontjából a modern egységes korszaknak tűnik, a szubjektum önazonosságának mítoszán alapszik. Azok szemében viszont, akik a modernben éltek, egység és állandóság nélkülinek látszik. Már Baudelaire ama *menekvőt és múlandót* nevezte *modernnek*. S íme, ezt írja a modernről Paul Valéry, a klasszikus-modern író, egyike

azoknak, akiket a posztmodern soha nem fog kisajátítani úgy, ahogyan kisajátította Joyce-t vagy Becket-et:

„Une époque, peut-être, se sent *moderne*, quand elle trouve en soi également admises, coexistantes et agissantes dans les mêmes individus, quantité de doctrines, de tendances, de »vérités« fort différentes, sinon tout à fait contradictoires. Ces époques paraissent donc plus compréhensives, ou plus éveillées que celles où ne domine guère qu'un seul idéal, une seule foi, un seul style” (*Triomphe de Manet, Oeuvres II*, 1927).²

Valérynek a modernt érintő töprengéseiben az a döntő, hogy nem azt mondja: „une époque est moderne”³, hanem: „une époque se sent moderne”⁴. Ez azt jelenti, hogy a modernitás kérdése a szenzibilitás elvéhez kötődik. S inkább „modern érzékenységről” szoktunk beszélni, mintsem modern elméletről vagy modern filozófiáról (kivéve kronológiai értelemben). Elmondhatjuk-e a posztmodernről is, hogy egy korszakot érzünk modernnek vagy valahogyan másnak? Vincent Descombes pontosabb distinkciókat kínál fel a posztmodernről folytatott eszmecserében, különbséget téve posztmodern, posztmodernizmus és posztmodernitás között:

„1.le post-moderne, ou remise en question des fondements théoriques de toute l'orientation moderne de la pensée;

2.le postmodernisme, ou le fait que certains puissent douter de la valeur libératoire du modernisme;

3.la postmodernité, ou le déclin de l'héroïsme de la vie moderne”.⁵

2.„Talán egy kort akkor érzünk *modernnek*, amikor az egyformán befogadásra talál, koegzisztál és hat egyazon individuumokban; mennyi sok tanítás, törekvés, különféle szilárd igazság, amelyek egyébként teljesen ellentétesek. Tehát érthetőbb vagy élénkebb korszakok tűnnek fel, amelyekben aligha egyetlen eszmény, egyetlen hit, egyetlen stílus uralkodik. (Manet diadala)”

3.„egy kor(szak) modern”

4.„egy kor(szako)t érzünk modernnek”

5.„1. (a) posztmodern, avagy a gondolkodás teljes modern irányultságát alátámasztó elméleti alapoknak a kérdésessé tétele;

2. (a) posztmodernizmus, avagy a tény, hogy bizonyos hatalmak kételkednek a modernizmus felszabadító értékében;

3. (a) posztmodernitás, avagy a modern élet heroizmusának alkonya.”

Descombes megkülönböztetéseiben az elmélkedés két irányát kell elválasztanunk egymástól. Az egyik megközelítés azon módok vizsgálatára ösztönöz minket, amelyek szerint a posztmodern a modernnek az elméleti alapjait teszi kérdésessé; a másik pedig arra, hogy vajon a szubjektum azon elgondolása, amelyet a modern ajánl fel, valóban az „önazonosság mítosza”, konzervatív és zárt teória, avagy nem rejti-e magában a „valeur libératoire” bizonyos töltetét, nem hordozza-e a skizofrén, tudathasadásos szubjektum eszméjét. Végül, Freudon kívűl nem kell-e említést tenni egy másik személyről is? Mi történik akkor, ha a „valeur libértatoire”-ról szóló modern vitában *pro* érvként a „klasszikus” Paul Valéry-re is hivatkozunk?

Valéryt az „irodalom” gyűjtőnév és az „irodalmár” egyedi megjelölés mögött fedjük föl: Az *Ifjú Párka* és a *Monsieur le Teste*, valamint sok-sok esszé szerzője. Nagyszámú prózai és lírai alkotása mellett Paul Valéry az 51 év alatt megírott 26 000 naplóbejegyzését, 260 naplójegyzetét hagyta maga után. E följegyzések minden nap kora reggelén születtek meg, s efféle származásukból fakadóan napló jelleggel bírnak. Azonban Valéry *Les Cahiers*-jének darabjai tér- és időmegjelölés nélkül íródtak, s legnagyobb hányadukban a konkrét napoktól és eseményektől függetlenek. Valéry naplóföljegyzései, szoros értelemben, elméleti jellegűek. Az író valódi életrajzából semmit sem fedve föl, sajátos elméleti, értelmi életrajzot nyújtanak. Élete folyamán még maga Valéry megkísérelte több, tematikailag összefüggő egészbe szerkeszteni e sokezer, áttekinthetetlen oldalt, e töredékes följegyzéseket. Mi több, a „fejezeteknek” is ő adott címet: *Ego, Ego Scriptor, La Littérature, La Langue, L'Esthétique*... Viszont jegyzeteinek egyberendezése csak halála után fejeződött be teljesen. Valéry följegyzései még tárgyi egészekbe sorakoztatottakként is töredékesek maradnak: világos, hogy a fragmentáltság nem csupán a kronológiai rendből történő kilépésnek, illetőleg az élet elsődleges időbeli folyamatosságából való kiszakítódásnak a következménye, hanem Valéry gondolkodásmódjának benső sajátossága. Gondolatvillanások, melyeket egy zárt, deduktívan levezetett logikai rendszer soha

sem hív létre, nem azért, mert erre nem volna képes, hanem mert azt fontolgatja, ami benne széttépett és nem identikus. „Véletlenszerűen éltem, ám összefüggően gondolkodtam.” mondja Valéry, mintha önmagát gúnyolná. Arról, ami véletlenszerű és töredékes, olymódon kell gondoskodni, hogy töredékes és véletlenszerű maradjon. Érezvén, hogy csupán *vázlat*, Valéry följegyzéseit is vázlatoknak, esszéknek, tanulmányoknak, terveknek, egyvelegeknek, kóborlásoknak nevezte el: olyan szavak ezek, amelyek a *lezáratlanságot* és a *nyitottságot* tartalmukként és végcéljukként hordozzák. Amennyiben a *Cahiers* Valéry önéletrajza, abban az esetben nem életéről szóló elbeszélés, hanem énségének, számtalan „én”-jének elmélete, sajátos „önfilozófia” (Jay), önmaga filozófiája.

Mi rokonítja mégis Valéry *Cahiers*-jét a naplóirodalom műfajával? Mindenekelőtt a naplóírásra alapvetően jellemző a magányosság, elszigeteltség, monologikusság. Természetesen: látszólagos magány, látszólagos monológ. Minden napló feltételezi a Másikat, akár úgy, hogy az Ént egy Én és Te közötti bensőséges párbeszédbe oldja fel. Sziget-ember, „toi qui est l'isolé”⁶, lehetne valamennyi napló mottója. Azt, amit itt írok, csak nekem írom, ám önmagamát nem tudom megírni. „Je ne puis m'écrire”⁷ (Barthes). Ez nem az *én naplóm*, hanem *énem naplója*, mondja Valéry. Ezen eltérés alapvetőnek tűnik: nekem nincs naplóm, hanem én vagyok a naplóé, nekem nincs elbeszélésem, hanem én vagyok az elbeszélésé, nekem nincs beszédem, hanem én vagyok a beszédé. A különbség önmagunk és életünk, önmagunk és beszédünk teljes birtokba vételének a lehetetlenségére figyelmeztet. A diszkurzus erősebb nálunk. Ezért nem csoda, ha ma ismét felvetődik a szubjektum kérdése, de mint a szubjektum diszkurzusával összefüggő kérdés. Újra fontossá válik, hogy ki ír és ki beszél, mondja Huyssen. A szubjektum a diszkurzusok (a tudományos szöveg diszkurzusának, a poétikai diszkurzusnak, a levél diszkurzusának, az önéletrajzi diszkurzusnak, stb.) hálójának foglya.

6. „te, aki elszigetelt vagy”

7. „Önmagamát képtelen vagyok megírni.”

Az ember, az emberi lélek, a szubjektum és az individuum fogalma Valérynél az egyszerű egyes szám első személyű személyes névmással, az *Énnel* (*Je* és *Moi*), cserélődik fel. A legtermészetesebb, hogy az, aki naplót ír, önmagát „én”-nek mondja. Ám nyomban harmadik személyben vetődik fel a kérdés: Ki az az „én”? nem pedig: Ki vagyok „én”? Az első személytől a harmadik személy irányába történő elmozdulás az önéletrajz műfaja esetében nem szokatlan: nemcsak Ceasar, hanem a középkorban élő szerzetesnők is harmadik személyben írták vallomásaikat. Az elmozdulás jelentőségét annak felismeréséből meríti, hogy az „én” fogalma nem létezik. Benveniste lingvisztikai nézőpontból figyelmeztet bennünket, miszerint az „én” névmás csupán egy funkciót tölt be azzal, hogy valamilyen névre vagy entitásra utal, amely névvel nem jelölhető meg (Lejeune). Az „én” közvetlen és nyilvánvaló referenciájának a naiv bizonyossága mögött a *Moi et personnalité*, *Ego, Ego Scriptor* fejezetekben Valéry az „alanyiság elméletét” alakítja ki. A „ki az az »én«” kérdés a „kik azok az »én«-jeim” kérdéssé bomlik; egyetlen testbeni, egyetlen (individuális) név alatti önazonosságunk látszólagosnak mutatkozik. Az, ami valamely identitás egyedi megjelölése alatt marad, a belső tény, hogy „énjeim mások számára több én”.

Valéry elmélete számára a *moi* és a *personnalité* közötti különbségtétel alapvető. A *personnalité* az, amit mások látnak, *személy*, amellyel megmutatkozunk a világnak. Ezt az identitást csak a személynév és a testek közötti határok által hordozott megjelölés ereje szavatolja: nemcsak látszólagos, de hamis is. Paul Valéry Lacan módjára gondolkodik: a szubjektum sokkal több annál, mint amit az egyén „szubjektív”-ként, „személyisége”-ként él át. Nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy, akárcsak a pszichoanalitikai gyakorlatban, a szubjektív *én* (*moi*) nem azonos a körülménnyel, amely feltárlódik: a diszkurzus értelmét mindig a szubjektív *moi* (illetve *je*) és a megnyilatkozás közötti viszonyban kell keresni. Ki kell lépni a „perszonalitásból”, hogy be tudjunk lépni a *moi*-ba, tanított bennünket Valéry. Az, ami kifelé, mások irányába egészként, teljességgként hat, valójában csak az egész része, s így

kevésbé fontos. „*Le tout, c'est moi*”⁸, mondja Valéry. A *personnalité* énünk utánzásrendszere, a szokások és az emlékek rendszere, által teremődik meg. A *personnalité* az állandóság és az önazonosság látszatát nyújtja. A valódi identitás azonban a benső önazonosság látszatát nyújtja. A valódi identitás azonban a benső *moi*-ban rejtőzik, és nem ismerhető meg. Az (ön)azonosság, paradox módon, nem engedi magát azonosítani:

„Az, amit számomra is ismeretlenként hordozok, az, ami én-né tesz.” (...) „Bizonyosak vagyunk abban, hogy történjék bármi is, bennünk valami nem fog megváltozni. Ez nem biztos, de ezért vagyunk bizonyosak. A megtörténtek között fennálló viszony számunkra változatlanok tűnik; s a jövőbe vetítjük ki.”

Mások szemében a *personnalité* tesz minket egyénekké, személyekké, egyéniségekké. De az, ami valójában megteremt bennünket, személytelen, személyfölötti. Hogy be tudjunk jutni a *moi*-ba, a személyiségből kell kilépnünk. Az *én*hez viszonyítva minden más külsődleges és idegen; számára élete is idegen. A valóságos ember, a valóságos élet pusztán töredék, egy módozat, énünk átalakulásainak egyike. Az *én egy bizonyos fajta lehetőség*: „a változás lehetősége, a feledés örök ifjúsága, Protheus, lény, aki nem láncolható le, körforgás, szerep, amely újjászületik, én, aki teljesen új, sőt megsokszorozott lehet, több egzisztenciával, több dimenzióval, több történettel bíró.”

Önmagát illetően senki sem rendelkezhet világos elképzeléssel, egyértelmű elgondolással. Az *én* nem egyetlen: „Az »én« lehet, hogy pusztán fikció, egyaránt hasznos és egyaránt tagadható, akár csak az éter. Arra szolgál, hogy az abszolút mozgásban higgyünk, ama hit pedig szükségszerű. Önazonosságunk gondolataink elsődleges eszköze, amely nélkül az anyagi testekhez lennénk hasonlóak, gondolatunk pedig csupán következmény vagy inkább korlátlan helyettesítés valamely test átalakulásainak következményeként. (...) Az egyén kevés vagy semmi, az Én minden.”

8. „Az egész, az én vagyok.”

Le moi pur Isten utolérhetetlen formája. *Le moi* az ember szemében változatlanok rendszere, centripetális erő, amely szerteszóródott részeinket gyűjti egybe. A *Moi* nem szubsztanciális, hanem relacionális. Az *ipseitas* fogalmát alapozza meg, de nem *ipse*. Nem az önmagával azonos szubjektum, hanem a többszörös, megsokszorozott és személytelen alanyiség. Valéry saját magával folytatott, de végtelen párbeszédében a világos és mélyreható kérdést is felveti: miért mondom azt, hogy „álmodtam”, amikor azt kellene mondanom, hogy „álmodom”? „*Le moi se dit moi, toi ou il; il y a les trois personnes en moi. La Trinité. Celle qui tutoie le moi, celle qui le traite de Lui.*”⁹ Az isteni Szentháromságot gyakorlatilag önmagamban érzékelem. Valéry tapasztalati felismerése, hogy sokezer énünk létezik, hármasságba vagy kettősségbe tömörítetten: Én, Te, Ő; Én és a Másik. Ez annak gyakorlati ismerete, hogy a Túloldali az Énen keresztül beszél, hogy az *ÉN* szabad teret biztosít, aholis az *Ő*, a *Másik* nyilatkozik meg. A középkor azon tételre alapozta vallomáselméletét, miszerint: önmagam-ba megyek Istenig; Szent Teréz azért imádkozott az Úrhoz, hogy az őrajta keresztül szóljon. Századunk Istent a *Másikkal* helyettesítette. Azt mondja Rimbaud: „*Le moi, c'est l'autre*”.¹⁰ Lacan pedig: „*L'inconscient est le discours de l'Autre*”¹¹. Az *én* csupán a diszkurzus szakkifejezéseivel határozható meg. Az *én* a megnyilatkozás képességének produktuma. A szubjektum az elsődleges beszédaktusba, a *loquor*ba, van helyezve, az elsődleges beszédaktus, *loquor*, pedig ama helyre van állítva, amelyet a kartéziánus hagyományban a *cogito* foglalt el. A határ, amelyet át kell lépni, többé nem a *gondolkodni* és a *beszélni* közötti határ, hanem a *parler* és a *se parler* közötti határ: az én nem fejezheti ki önmagát, ami egyedül a rendelkezésére áll, az a *discours de moi*.

9. „Az én énnek, tének vagy őnek nevezi magát. Az énben három személy rejtőzik. A Szentháromság. Az, akit tegez az én, az, akit őnek mond.”

10. „Én a másik vagyok.”

11. „Az öntudatlan a Másik diszkurzusa.”

A világot a szöveg váltja fel, a másik Te helyébe a benső másik Te kerül. Az embernek nem kell Goethének lenni, hogy saját Eckermannnal rendelkezék: mindenkinek megvan a maga Eckermannja, önmagával mindenki folytathat párbeszédet. Az önmagunkkal folytatott végtelen dialógus végtelen szöveg és tudomás arról, hogy az *én* nem fejezhető ki. Az önazonosság meghatározása helyett a fragmentált, a tudathasadásos, a megosztott szubjektivitás tere nyílik meg. Az önéletrajzi, a vallomás jellegű diszkurzusból, a visszatérés lehetősége nélkül, a pszichoanalízis és a pszichoanalitikai vallomás területére lépünk. A napló *writing cure*-jét a *talking cure* váltja fel, az alany fogalmához pedig a következő jelzők járulnak: décentré, défracté, dispersé, discontinu.

A vallomás modellje azon pont, amely lehetővé teszi a pszichoanalitikai és a naplóbeli (önéletrajzi) helyzet közötti általános analógia felállítását. Elméleti szempontból döntő kérdés, hogy vajon a saját életnek az elbeszélés általi rekonstruálásáról vagy megteremtéséről van-e szó. A *Farkas-ember eseté*-ben arra figyelmeztet Freud, hogy a pszichoanalitikai vallomásban nem a valóságos eseményeknek az emlékezet által történő megismétléséről van szó, hanem megalkotásukról. Az események az elbeszélésben és az elbeszélés által konstruálódnak meg. A szubjektumnak létre kell hoznia nyelvét, meg kell alkotnia diszkurzusát, hogy annak segítségével elmondja a róla szóló elbeszélést, személyes történetét. A gyermekek jelenetei a *Farkas-ember eseté*-ben a képzelet szüleményei, amelyek jelképesen az igazi vágyakat helyettesítik. Lacan szavai szerint: az, amire megtanítjuk a szubjektumot, hogy tudattalanját történeteként fogja fel, illetőleg abban segítjük, hogy azon tényeknek a már felépített történetét tökéletesítse, amelyek életében előzetesen „fordulópontot” jelentettek. Vallomást téve, önmagát elbeszélve a szubjektum élete elfogadására válik késszé, arra, hogy meghajoljon sorsa előtt, hogy vállalja elbeszélését. A *discours de moi* felmérhetetlen alkotóerővel bír: az elbeszélés révén ez alkotja meg a szubjektum életét, ez ajándékozza meg vele. Múltja önmagában nem áll fenn, kizárólag diszkurzív, narratív alkotásokban létezik. A páciens nem emlékezete segítségével idézi föl az eseménye-

ket, hanem a nyelvvel alakítja és alakítja át azokat. Tények helyett jelenetekkel és képekkel rendelkezünk. A múlt diszkurzív és szimbolikus. Valéry mélységesen tudatában van annak, hogy a nyelv képtelen áthidalni a múlt és a jelen közötti szakadékot. Tagadja az önéletrajz hagyományos fogalmát („én”, aki a vele valóban megtörténtekeket beszél el), mivel nem hisz az eseményekben, tagadja a napló és az önéletrajz alapvető történetelvét, valóságelvük erejét, azt, hogy a történőt vagy a megtörténtekeket mondják el. Valéry azon diszkurzus ellen lép fel amely „egy valóságos nevében” szól, „amely azt meséli el, ami történik vagy ami megtörtént” (Certeau). Évszázadokon át a történetírás és a tudomány éppen azért részesült előjogokban, mert mint „egy jelen vagy elmúlt valóság ábrázolását” (Certeau) hozták létre. Valéry jól tudja, hogy még akkor is, amikor azt gondoljuk, hogy valami elmúlt dologról beszélünk, az nem annak összegzése, ami megtörtént, hanem *„beavatkozás a múltba”*. Az időstratégia, amelyet Valéry meg a pszichoanalízis indítványoz számunkra, nem azonos a történetírás stratégiájával: folytonosság és okozatiság helyett diszkontinuitást és önálló effektusokat javasolnak. Az emlékezet terének felosztását a váratlanság és az előre nem láthatóság elve irányítja, az ismétlés elvével párhuzamosan.

Az események soha vissza nem térően mögöttünk vannak, s ha éppen akarjuk, kesereghetünk utánuk, mögöttünk vannak, s mi csupán a róluk szóló elbeszéléseinkkel rendelkezünk.

A szavak világa az, amely megteremti a dolgok világát. A realizmus, a dolgok valósághű felelevenítésének kíváncsi helyett a pszichoanalízis sokkal szigorúbb elvárásokkal lép föl: az igaz beszéd követelményével. Tekintet nélkül a naiv fogadalomra, amelyre minden napló- és önéletrajzíró hajlamos (az igazat mondom), a pszichoanalízis a tudattalanhoz viszonyított igaz beszéd követelményét támasztja. Amennyiben a beszéd az, amely megalkotja az ember történetének igazságát, akkor a beszéd az, amely „őrzi” az igazságot. A pszichoanalízis és az irodalom akkor veszíti el igazságra való jogát, amikor az igazságot a „megtörtént” valóságelvével méri össze. Amennyiben az így meghatározott valóság „túloidali”

igazságát áthelyezzük, annak határai is elmozdulnak, amit fikciónak és nem-ismertnek neveztek. Lyotard elgondolását támogatva: ideje, hogy az elmélet megszabaduljon a pártatlanságától és érinthetetlenségétől, hogy megismerje szövegszerűségét ahelyett, hogy segítséget keresvén a tényeket kutassa. A szubjektum áthelyeződése, ami a pszichoanalízisben játszódik le, ahol az analízis az analízis alanyává válik, vagyis annak az áthelyeződése, ami tárgy volt az ismeretek alanyának helyén, előfeltétele azon határok elmozdulásának, amelyek egyértelműen szétválasztották a tudást a nem-tudástól, az igazságot a fikciótól, a filozófiát és elméletet az irodalomtól. Valéry a szubjektum átminősítését a személyfölötti, imperszonális önreflexió nevében a valóságos, személyes „én” elszemélytelenítésével kezdi, és mint az önéletrajzi diszkurzus elméletivé történő átalakítását, mint a személyes történet önreflexióvá való átfarmálását bonyolítja le. A *discours* és a *récit* fedik egymást: ideje, hogy szembesüljünk az elbeszéléssel, amely önreflexióvá vált, az elbeszéléssel, amely teoretizálássá lett. Valéry *Cahiers*-je a napló, az önéletrajz sajátos elméletét fogalmazza meg, amely azt állítja, hogy lehetetlen naplót írni, hogy lehetetlen *valóban* önéletrajzi szövegeket írni. Az önmagunkra irányuló írásból a bármely „én” önmagára összpontosító írásának az elméletébe történő átlépés, olyan átlépés, amely az egyéniről és a személyesről való lemondásával, a „perszonalitásról” való lemondásával nem veszíti individualitását: Valéry Valéry marad, sokszoros és egységes, ugyanakkor megismételhetetlen. Az önéletrajz mint önfilozófia, teljesen másféle megvilágításban, mint amilyenben Szent Ágoston *Vallomások*-ja megszületett. S nyolcszáz év távlatából, az időtávlatból, amely hosszabb is lehetne, ismét kijelenthető: *anima mea in ruinis*. Vagy Borges idézhető, aki Valéryről írva, William Hazlitt Shakespeare-nek szentelt szavait idézi: *He is nothing in himself*. Ki ő? Én vagy valaki más, valaki harmadik?

Szakirodalom:

Certeau, Michel de: *Histoire et psychoanalyse entre science et fiction*. Gallimard, Paris, 1987.

Descombes, Vincent: *Proust, Philosophie du roman*. Editions de Minuit, Paris, 1987.

Eagleton, Terry: „Capitalism, Modernism and Postmodernism.” *New Left Review*, 152. 1985.

Foster, Hal: „(Post)Modern Polemics.” *New German Critique*, 1984.

Freud, Sigmund: „Slučaj Covek-vuka.” in: Gardiner, Muriel: *Covjek-vuk o covjeku-vuku*. Naprijed, Zagreb, 1981.

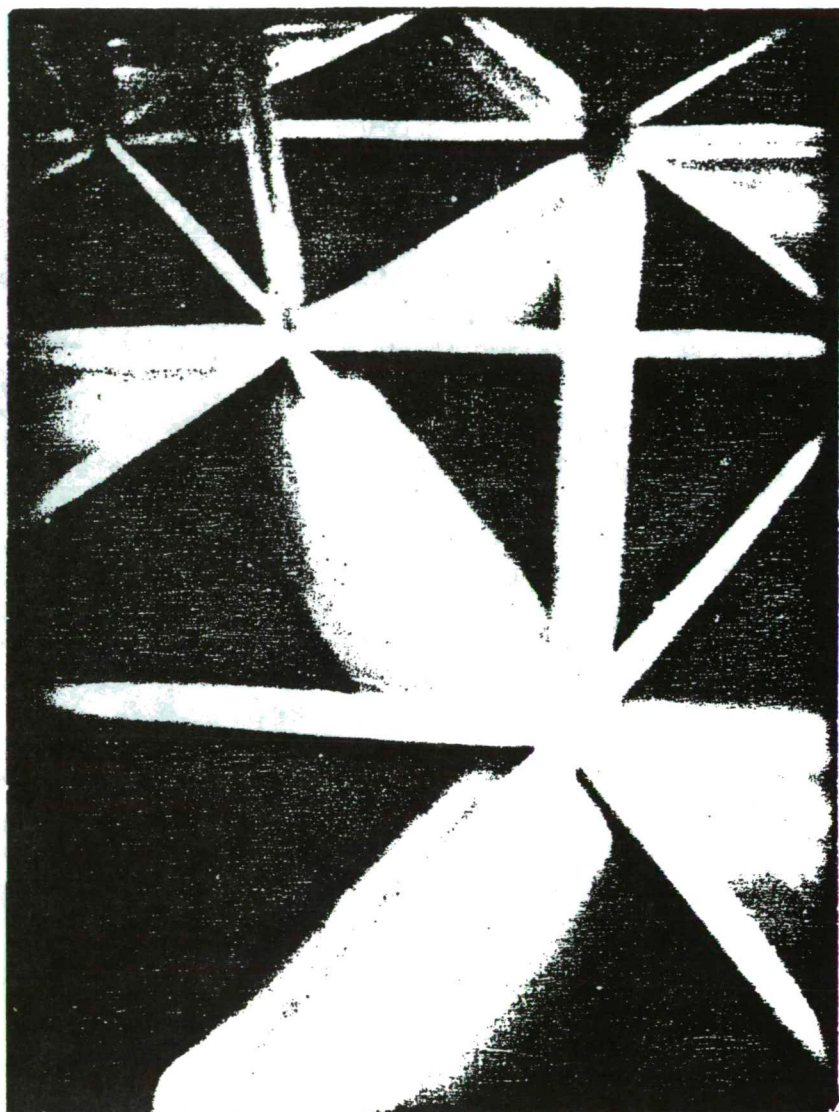
Habermas, Jürgen: *Filozofski diskurs moderne*. Globus Zagreb 1988.

Jameson, Frederic: *Fables of Agression*. California UP. 1979.

Jay, Paul: *Being in the Text*. Cornell UP. Ithaca and London 1984.

Lacan, Jacques: *Ecrits*. Paris, 1966.

Valéry, Paul: *Cahiers*. Pléiade. Gallimard, Paris, 1974.

Ádám József

XYZ